

HET NIEUWS VAN TOEN

familiae de nostris

2023

www.twa2.nl

EDITIE 16

Dirk III Graaf van West-Frisia

Bewerke afbeelding: 'Dirck de Derde'
Origineel: Hendrick Goltzius, naar Willem Thibaut, 1586 – 1587' Dit object behoort tot: 'Afkomst ende korte historie der graven van Hollandt Zeelandt ende Vrieslandt', collectie Rijksmuseum

ROLAND DE JONG

Tussen mij en Dirk III zitten maar liefst 23 generaties, dus om nu te zeggen 'Opa' gaat wel wat te ver, maar hoe dan ook het is een voorouder.

Dirk III werd circa 982 geboren, enkele bronnen melden in Gent, maar de meeste bronnen geven geen geboorteplaats.

Hij is de zoon van Arnulf van Gent (951-993) en Lutgardis van Luxemburg (960-1005.) Dirk had een broer, Siegfried van Holland (985- 1030), die huwde met Thetburga (985-) en een zus Adelheid, ook wel Aleida of Adelina, die huwde met Boudewijn II van Boulogne (ca. 975-1033) en daarna met graaf Engelram I van Ponthieu (overleden ca. 1045.)

Op 18 september 993, Dirk was toen twaalf jaar, sneuvelde zijn vader Arnulf in een veldslag bij Winkel (in het huidige Noord-Holland.)

Dirk erfde toen de graaftitel van West-Frisia. Dit graafschap omvatte het huidige Noord- en Zuid-Holland. Samen met de rest van de Lage Landen maakte dit territorium deel uit van het Heilige Roomse Rijk. Dirk was hierdoor formeel ondergeschikt aan de Duitse keizer Hendrik II (keizer van 1014-1024.) Aangezien zijn moeder een zus was van de keizerin, was Dirk tevens de aantrouwde neef van de keizer.

Omdat Dirk nog minderjarig was toen zijn vader overleed, trad zijn moeder in de eerste jaren (993-1005) als regentes op.

In 1005 ging Dirk zelfstandig regeren. Hij maakte toen meteen dankbaar gebruik van zijn familiebanden met de keizer.

Dat jaar brak er namelijk een opstand van de Friezen tegen Dirk uit. Hendrik schoot daarop zijn neef te hulp. Hij trok met een leger vanuit Utrecht het Friese gebied binnen en drukte de opstand de kop in. Dirks positie was voorlopig veiliggesteld.

Dirk III, die bewind voerde van 1005-1039, staat bekend als een energieke graaf. Tijdens zijn bewind slaagde Dirk erin zijn graafschap, dat aanvankelijk slechts bestond uit niet meer dan twee West-Friese gebieden (Kennemerland en Rijnland) uit te breiden richting het oosten met Neder-Maasland. Deze uitbreiding ging ten koste van het bisdom Utrecht. De uitbreiding bestond onder meer uit het gebied ten zuidoosten van Alphen, tussen Zwammerdam en Bodegraven.

In 1017-1018 zou Dirk ook nog een oorlog tegen de Friezen in Westerlauwers Friesland (het huidige Friesland) hebben gevoerd.

Dirk was actief in de ontginning van moerassen door gronden te verpachten aan Friezen die ze in cultuur brachten, maar die wilde gronden werden door de bisschoppen van Utrecht als hun gebied beschouwd. Rond 1015 koloniseerde Dirk zo de Riederwaard. Bovendien bouwde hij een burcht in Vlaardingen, waarschijnlijk op de plek waar zich nu de Grote Kerk bevindt, waar het riviertje de Flarding (tegenwoordig de Vlaardingse haven) uitmondde in de Merwede (tegenwoordig de Nieuwe Maas). Vanuit die burcht dwong hij de kooplieden die langs kwamen varen, onderweg van Tiel naar Engeland en vice versa, om tol te betalen. Deze kooplieden én ook bisschop Adelbold van Utrecht riepen daarom de hulp in van de Duitse keizer Hendrik II. Koning Hendrik II was in 1014 tot keizer gekroond en gaf in 1018 zijn neef Dirk opdracht deze vesting te ontruimen.

VERVOLG PAGINA 2

Slag bij Winkel

De Slag bij Winkel was een veldslag bij Winkel, die plaatsvond in 993 tussen het leger van graaf Arnulf van West-Frisia, tegen een boerenkrijgsmacht.

De aanleiding voor deze slag was de machtshonger van Arnulf naar meer landbezit. Hij dacht tegen de inwoners van de gouw Westflinge (gouw ten westen van het Vlie) die niet bestuurd werden door een centrale machthebber een eenvoudige overwinning te kunnen halen. In 993 viel hij met zijn leger Westflinge in en stuitte bij Winkel op een krijgsmacht van de lokale bevolking.

In de slag die plaatsvond, delfde het leger van Arnulf het onderspit en kwam hij op 18 september 993 om het leven. De verslagenen konden met moeite weggelopen. De vrouw van Arnulf, Lutgardis van Luxemburg, kon alleen met steun van de koning Hendrik II het graafschap voor haar zoontje Dirk III behouden.

Arnulf, Graaf van West-Frisia, door Hendrik van Heessel

West-Frisia

Boven: West-Frisia omstreeks 1018. Naar Henderikx (1997, p. 104) en Mostert (2002, p. 152).

VERVOLG

In plaats van zijn leenheer te gehoorzamen, verschanste Dirk zich op zijn burcht en de keizer kon nu niet anders dan een leger op hem af sturen. Dit leger, onder leiding van hertog Godfried de Kinderloze, bestond uit een vloot met troepen uit het Sticht Utrecht, het keurvorstendom Keulen en het bisdom Luik.

Op 29 juli 1018 kwam het tot de Slag bij Vlaardingen. Het laatste stuk naar de burcht moest via land worden afgelegd, wat lastig ging omdat het gebied vol met sloten en dijken lag. Het duurde niet lang voor het leger van Godfried vastliep en noodgedwongen moest terugkeren naar hun schepen om een andere route te zoeken,

Op de terugweg liep het leger echter in hinderlaag van de troepen van Dirk. Godfried maakte met zijn leger een tactische terugtrekkende beweging, waarop iemand uit het Friese kamp riep dat de voorste gelederen verslagen waren en de hertog op de vlucht sloeg. Hierop raakten de troepen van Godfried zo in paniek dat velen in volle wapenuitrusting de rivier in sprongen, in een poging de schepen te bereiken. Anderen kwamen vast te zitten in het moeras. Dirk maakte direct gebruik van de paniek en het machtige leger van de hertog werd volledig in de pan gehakt. Godfried werd hierbij gevangengenomen.

Dirk III huwde, vermoedelijk omstreeks 1019, met Othilde (ca.985- 1044). Over haar afkomst bestaat weinig tot geen informatie, behalve dat ze in Quedlinburg begraven werd en mogelijk een dochter was van hertog Bernhard I van Saksen, of wellicht van Bernard I van Brandenburg, de markgraaf van de Noordmark.

Samen met Othilde kreeg Dirk III vier kinderen: Dirk IV (ca.1020-1049), Floris I (ca.1025-1061), Bertrada (ca.1028-1060) en Swanhilde (ca.1031-1093).

In de 12e-eeuwse Annalen van Egmond staat Dirk III vermeld met de bijnaam Hierosolymita, hetgeen de Jeruzalemganger betekend. Dat duidt erop dat hij een pelgrimstocht naar het Heilige Land heeft gemaakt. Volgens de 14e-eeuwse geschiedschrijver Johannes de Beke ondernam Dirk zijn tocht rond het jaar 1030. Kroniek van Johannes de Beke tot 1430: *'Grave Dideric, die pilgrim van Jherusalem was'.* *Desen selven grave Dideric quam daerna in sinen moet, dat hi voer over meer tot Jherusalem ende versochte die heilighe steden.*

Na het overlijden van Dirk III op 27 mei 1039, ging zijn vrouw terug naar Saksen, waar zij op 31 maart 1044 overleed. Dirk III is begraven in de Abdij van Egmond. Othilde werd begraven in Quedlinburg (Saksen-Anhalt.) Kroniek van Johannes de Beke tot 1430: *'In desen tiden als in den jaer ons Heren m ende xxxix optie vi. kalende van januarus starf die grootmoedighe grave Dideric ende begraven tot Egmonde in den clooster bi sinen overoude vader, die alle sijn daghe oorloechde ende berechte Hollant crachtelike xxxiii jaer. Otilhildis sijn wijf die gravinne na hoors mans doot is si weder ghevaren in Zassen, de starf optie vii. kalende van julius ende is aldaer eerlike begraven.'*

Abdij van Egmond op een afbeelding uit 1628, waar Dirk III werd begraven.

Voormalig Graaf van Holland genoemd als opdrachtgever in Vlaardingse 'toiletmoord'

DOOR: DAGVANTOEN.NL

VLAARDINGEN – 26 februari 1076
De verdreven Graaf Dirk V wordt genoemd als een van de mensen achter de moord op hertog Godfried van Neder-Lotharingen. Het slachtoffer, dat vandaag aan zijn verwondingen overleed, werd met een zwaard of een speer in zijn achterste gestoken, terwijl die net zijn behoefte deed.

De dader zou een infiltrant zijn, die werkte voor Dirk V en zijn stiefvader Robert de Fries. Vermoedelijk was deze 'Gijsbrecht' al een tijd werkzaam bij Godfried, als soldaat of als knecht.

Toen in de nachtelijke uren Godfried zijn behoefte moest doen, posteerde deze Gijsbrecht zich onder de wc, die boven de grond hing. Deze 'Gijsbert' had zich waarschijnlijk buiten opgesteld en stak het moordwapen omhoog door het gat in de wc, waar het slachtoffer net op zat.

Na de steekpartij werd Godfried 'met de Bult', een verwijzing naar zijn handicap, per schip overgebracht naar Utrecht. Daar is hij vandaag aan zijn verwondingen overleden.

De dood van Godfried heeft gezorgd voor een grote schok. Ondanks zijn verschijning stond hij bekend als een man met een 'voortreffelijke geest'. Ook was hij erg succesvol op het slagveld. Waarschijnlijk wordt de hertog begraven in Verdun, net als zijn vader

Motief

Dirk V werd zes jaar geleden door Godfried uit Holland verdreven. Samen met zijn stiefvader, de graaf van Vlaanderen, wilde hij zijn erfgoed heroveren. Mogelijk wilde hij met de moord op Godfried de herovering van het graafschap versnellen.

Ook worden er andere potentiële opdrachtgevers genoemd, zoals de vrouw van Godfried, Mathilde. Van een gelukkig huwelijk was al jaren geen sprake meer.

Zij verblijft vooral in Italië en is één van de belangrijkste adviseurs van paus Gregorius VII. Er gaan zelfs geruchten dat de twee een verhouding hebben.

Dirk V, directe voorouder 30 generaties, afbeelding door Hendrik van Heessel (1456)

Slag bij Vlaardingen

29 juli 1018

Abbeelding: De hertog van Lotharingen wordt door Dirk III van West-Frisia bij Dordrecht verslagen

MARCHIEN DEN HARTOG DEEL 1

Er hangt een lage mist over de enclave in de wildernis van kwelders, veen en elzenbossen. Kleine stukken land zijn ontgonnen. Langs de rivier staat een rij houten huizen. Kippen, varkens en schapen scharrelen op de erven. In de tuin groeien peterselie, salie en munt, en uit een gat in het dak kringelt rook. Op een ovale heuvel omgeven door water een toren, een woonhuis, een opslagschuur, een smidse en een kerk. Ziehier de grafelijke hof van Dirk III in Flardinga, het huidige Vlaardingen.

Maar de rust die er lijkt te heersen is schijn. Stroomopwaarts over de Merwede naderen zo'n 25 schepen. Aan boord duizend zwaarbewapende mannen van de bisschoppen van Keulen, Luik en Kamerijk, maar vooral van hertog Godfried van Neder-Lotharingen en de Utrechtse bisschop Adelbold II – beiden zelf aan boord. De neusbeschermer op hun helm geeft hun een afschrikwekkende anonimiteit. Straks moeten de ijzeren ringen van hun maliënkolders de houwen van zwaarden en bijlen opvangen. In de verte zien ze het dorp dat ze gaan straffen, omdat zijn heer de keizer heeft uitgedaagd.

De slag die zo zal plaatsvinden is weliswaar bloedig, maar kunnen we hem ook episch noemen? Hij wordt gewonnen door een handvol boeren onder leiding van graaf Dirk. Ze hebben het geluk – en de modder en zomp – aan hun zijde, maar zijn ook bereid zich dood te vechten om hun bezit en nieuwe manier van leven te beschermen. Misschien wel daarom zal hij de kronieken halen van niet één, maar drie buitenlandse tijdgenoten.

De nederzetting Vlaardingen maakt deel uit van een internationaal handelsnetwerk. Langs Rijn, Maas en Schelde varen schepen naar en van de Alpen en het Rijnland. Via de Vecht, het Almere en de IJssel richting Scandinavië en het Baltische gebied. Ze halen er graan, dat op de natte veengrond lastig te verbouwen is.

En vanuit Vlaardingen maken schepen de korte oversteek naar Engeland. Daar brengen ze textiel uit Regensburg, maliënkolders uit Mainz, was,

peper, komijn en kruidnagel. Ze nemen balen wol en dierenhuiden mee terug. In de haven van Londen resideert zowaar een internationale koopmanskolonie, waar veel handelaren uit Tiel wonen. Want Tiel, op de splitsing tussen Waal en Linge, heeft zich in de tiende eeuw ontwikkeld tot een overslaghaven van formaat.

Graaf Dirk draagt dus mantels van laken uit Vlaanderen en misschien wel zijde uit

Een reconstructie van Vlaardingen in 1018

Constantinopel. Hij drinkt wijn uit het Rijnland en eet brood van Engels graan. Wie had gedacht dat dit kleine dorpje zo kosmopolitisch kon zijn? Opgegraven skeletten tonen aan dat gezinnen uit Zuidwest-Engeland, Ierland, Noorwegen en Normandië hier hun geluk komen zoeken. Dat heeft te maken met het feit dat Dirks vader in 985 van de Duitse keizer het wildernisregaal kreeg: het recht om de wildernis in het gebied aan de Merwede te exploiteren.

De Duitse keizers zijn de wettelijk heersers over het gebied dat West-Frisia wordt genoemd, en dat door graven en hertogen voor hen bestuurd wordt. De graven, onder wie Dirk III, mogen in hun machtsgebied rechtspreken, belasting innen en lokale militaire zaken regelen. Dirk en keizer Hendrik II staan niet op slechte voet; Hendrik is immers zijn aangetrouwde oom en heeft hem in 1005 nog geholpen de lastige Friezen te temmen.

'Aan de kust brak een oorlog uit met de volgende aanleiding,' zo schrijft een van de kroniekschrijvers, de Benedictijner monnik

Alpertus van Metz in ongeveer 1020. 'Een groep Friezen had zijn woongebied opgegeven en was gaan wonen in het Merwedewoud. Daar hadden ze zich aangesloten bij een groep rovers en samen met hen beroofden ze de kooplieden.'

Die rovers, dat zijn Dirk en zijn mannen. En de kooplieden, die komen uit Tiel. Als ze langs de burcht van Dirk varen moeten ze betalen. Dat kunnen we een tol noemen, of een schatting, of

afpersing. In elk geval is Dirk niet gerechtigd een dergelijke betaling te vragen en zit hij de lucratieve handel met Engeland in de weg. Maar er speelt meer. 'Later werden die Friezen onderworpen door diezelfde rovers, die hun land toewezen en ieder een perceel ter ontginning gaven met de opdracht dat te bebouwen en cijs te betalen.' Dirk geeft land in het wilde Merwedewoud aan de gelukszoekers die naar Vlaardingen komen, en daarvoor betalen zij hem belasting. En dat is tegen het zere been van de eigenaars van dat woud: de bisschoppen van Utrecht, Trier en Keulen, en enkele abten.

'Herhaaldelijk kwamen de kooplieden uit Tiel naar de keizer om hem te vragen of hij, in zijn genade, hen wilde beschermen tegen de rovers,' vervolgt Alpertus. En dat doen ze ook op 6 april 1018, tijdens een Hofdag in Nijmegen. Zowel Dirk III, de bisschoppen als de kooplieden zijn daar aanwezig, maar de keizer kan niet anders dan de klagers gelijk geven. 'Omdat de vorst de handelswegen begaanbaar wilde houden, ontbood hij bisschop Adelbold en hertog Godfried. Hij gelastte hun op te trekken tegen de Friezen, ze uit hun illegale woonplaatsen te verjagen en de rovers te verdrijven.'

Vaarroute van Tiel naar de Noordzee

Graaf Dirk III de oorsprong van de Nederlandse economie

De eerste bestuurder in ons land die in de gaten had, dat als je de controle over de riviermondingen hebt, kun je zelf in vrijheid handel drijven en tevens de handel en wandel van anderen in de gaten houden en daar ook flink aan verdienen. Want ze moeten er nu eenmaal langs, was graaf Dirk III.

Het gebied van Dirk III omvatte de duinstreek vanaf de Maasmonding noordwaarts tot Egmond met daarachter wat bewoonbare stukken ontgonnen land die hier en daar als eilanden in een eindeloos groot veengebied lagen. Het was een moeilijk doordringbaar gebied, aan de rand van West-Europa, waar maar weinig mensen woonden. Toch slaagden de opeenvolgende graven erin hun gebied wat aanzien te geven, door een goede huwelijkspolitiek en een dito verstandhouding met de Duitse keizer die hun leenheer was.

Maar Dirk III wilde meer, zo lijkt het. Schepen, rijk beladen met handelswaar en goud, voeren door Rijn en Maas vanuit het oosten richting Noordzee, naar Engeland en Scandinavië en weer terug. Dirk zag dat met lede ogen aan vanuit zijn burcht bij Vlaardingen. Rond 1010 besloot hij om de schepen te verplichten bij Vlaardingen tol te gaan betalen. Niet aan de keizer, maar aan hem. Het waren vooral kooplieden uit Tiel, onderdanen van de bisschop van Utrecht, die hier het slachtoffer van werden. En ach, soms nam hij ook de inhoud van een schip in beslag. Geen wonder dat de historieschrijver

Alpertus van Metz Dirk een 'rover' noemde en een 'ellendige schurk'. Hij eigende zich immers toe wat de bisschop en de keizer toebehoorde. Je kunt ook zeggen dat Dirk zijn geografische positie gebruikte voor eigen profijt.

De kooplieden waren natuurlijk furieus. Zij kregen gedaan dat de Duitse keizer een groot leger onder leiding van hertog Godfried van Lotharingen op Dirk afstuurde. Maar het moeilijk begaanbare gebied tussen Rijn en Maas waar Dirk over heerste werd hun dood. De ridders verdrinken in het moeras, het leger leed een verpletterende nederlaag op 29 juli 1018. Vanaf dat moment werden de graven van Holland min of meer autonome vorsten die naar believen tol hieven van het langsvarende verkeer, zonder dat iemand dat kon verhinderen.

Holland werd een rijk gewest dankzij die tolgelden. Bij de riviermondingen in Holland ontstonden havensteden, waar kooplieden gingen wonen en nog meer geld in het laatje van de graven brachten. Dankzij Dirk III heeft Holland zich kunnen ontwikkelen tot handelsnatie.

'Als je de controle over de riviermondingen hebt, kun je zelf in vrijheid handel drijven en tevens de handel en wandel van anderen in de gaten houden en daar ook flink aan verdienen.'

'Alpertus beschouwt graaf Dirk en zijn mannen als een zeerooversbende, die door kaapvaart en afpersing den kooplieden schade toebracht.'

Graafschap Holland

1101–1795

Het graafschap Holland was een graafschap binnen het Rooms-Duitse Rijk, waarvan het gebied uiteindelijk ongeveer overeenkwam met de provincies Noord- en Zuid-Holland zonder de Zuid-Hollandse eilanden en met de eilanden Terschelling, Vlieland, Urk en Schokland, die later zijn overgeheveld naar andere provincies. Datzelfde geldt voor het Land van Heusden en Altena, dat vanaf 1813 behoort tot de provincie Noord-Brabant.

Van een 'graaf van Holland' was voor het eerst sprake toen graaf Floris II van Holland zich in 1101 bij oorkonde graaf van Holland noemde. Met de dood van Jan I in 1299 stierf diens dynastie, het Hollandse huis, uit en sindsdien waren de graven van Holland steeds afkomstig van buiten het graafschap: achtereenvolgens het huis Avesnes (Henegouwen), het huis Wittelsbach (Beieren), het huis Valois (Bourgondië) en het huis Habsburg.

In de 16e eeuw verwerfde Holland zijn dominante positie in de noordelijke Nederlanden. Dit kwam door zijn economische overwicht en door zijn

samenwerking met de Habsburgse landheren bij het pacificeren van Friesland en Gelre. De Staten van Holland bekostigden de legers die de achtereenvolgende stadhouders hiervoor inzetten, maar weigerden om mee te betalen aan een betere verdediging van de zuidelijke provincies tegen de Fransen.

In 1581 zwoeren de Staten-Generaal van de Nederlanden de toenmalige graaf Filips III (koning Filips II van Spanje) af en was er in de praktijk geen graaf meer. De grafelijke rechten berustten bij de Staten van Holland en West-Friesland.

Het gewest Holland had binnen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden een dominante positie, zowel politiek als economisch. Met de komst van de Fransen werden in 1795 alle feodale rechten formeel afgeschaft. In 1798 werden de Nederlanden in departementen onderverdeeld, die niet de historische grenzen van de gewesten volgden. Holland werd (ongeveer) verdeeld in vier departementen: het departement van Texel, het departement van de Amstel, het departement van de Delf en het departement van de Schelde en Maas.